

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора психологічних наук, доцента,
професора кафедри практичної психології
Української інженерно-педагогічної академії
ФАЛЬОВОЇ ОЛЕНИ ЄВГЕНІВНИ

про дисертацію Пастрик Тетяни Володимирівни

«Психологічні основи емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними
захворюваннями шлунково-кишкового тракту»

(спеціальності 19.00.01 – загальна психологія, історія психології;

19.00.04 – медична психологія),

(Луцьк, 2023. Загальний обсяг дисертації 426 стор.)

Дисертацію Пастрик Тетяни Володимирівни характеризує актуальність, адже вона спрямована на розв'язання надзвичайно важливої проблеми психології сьогодення, а саме – ставлення родини до особи з хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту (ШКТ), вдало описане за термінами емоційної експресивності. Перегляд наукових публікацій упродовж останніх п'яти років свідчить про стійке зростання інтересу психологів та фахівців із суміжних дисциплін до цього конструкту, який виражає аспекти емоційної гіперопіки, а також критичного й подекуди ворожого ставлення до особи з хронічним захворюванням.

Метою дослідження здобувачка визначає, з-поміж іншого, розробити й упровадити експериментальну когнітивно-поведінкову психоедукаційну програму для медперсоналу щодо зменшення впливу їхньої емоційної експресивності на якість життя осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту, а також розробити рекомендації для членів родини щодо зменшення рівня їхньої емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту.

Головними завданнями праці слід виокремити визначення сутності емоційної експресивності як конструкту, що виражає особливості ставлення членів родини та медперсоналу стосовно осіб із хронічними захворюваннями ШКТ, зіставний аналіз категорії ставлення та конструкту емоційної експресивності; розроблення методологічних засад дослідження емоційної експресивності з боку родичів і медперсоналу щодо осіб із хронічними захворюваннями ШКТ; культурна адаптація та стандартизація опитувальника «Управління хворобою та саморегуляція осіб із захворюванням» (Health and Self-Management in Disease) із визначенням її психометричних властивостей, а також здійснення культурної адаптації шкали для діагностики сприйнятого рівня емоційної експресивності (Perceived Level of Expressed Emotion); на емпіричному рівні — встановлення особливостей якості життя, управління хворобою й саморегуляції осіб із хронічними захворюваннями ШКТ; з'ясування структурних компонентів медичних наративів та наративів про хворобу; розроблення й упровадження експериментальної когнітивно-поведінкової психоедукаційної програми для медперсоналу, спрямованої на зменшення рівня їхньої емоційної експресивності та її негативного впливу на якість життя осіб із хронічними захворюваннями ШКТ, насамкінець, на основі результатів емпіричного дослідження, розроблення рекомендацій для членів родини щодо зменшення рівня їхньої емоційної експресивності щодо осіб із хронічними захворюваннями ШКТ.

Об'єктом дослідження є феномен емоційної експресивності, а предметом — психологічні основи емоційної експресивності стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту.

Праця має чітку, логічно вибудовану структуру, складаючись з шести розділів, загальних висновків, списку використаної літератури й додатків. Похвальним є застосування в роботі широкого спектру методів й методик для досягнення мети і вирішення завдань дослідження. Окрім опитувальників, провідними є метод психолінгвістичного аналізу текстів на основі комп'ютерного інструменту Linguistic Inquiry and Word Count (LIWC), метод наративного й

контент-аналізу, природного експерименту в сукупності констатувального й формувального етапів із впровадження психоедукаційної когнітивно-поведінкової програми для медпрацівників.

Робота має беззаперечну наукову новизну, яка полягає в тому, що авторка вперше визначає феноменологію емоційної експресивності, виявляє структуру управління хворобою й саморегуляції осіб із хронічними захворюваннями ШКТ та її зв'язок з якістю їхнього життя; з'ясовує взаємозв'язок між емоційною експресивністю з боку медперсоналу та родини й низьким рівнем якості життя осіб із захворюванням, управлінням хворобою та саморегуляцією цих осіб; встановлює реципрокний характер сприйнятої критичності у взаємних стосунках осіб із захворюваннями ШКТ, членами їхньої родини та медперсоналом; визначає кореляційні зв'язки між емоційною експресивністю з боку родичів та домінуванням у мовленні категорій афекту, негативних емоцій, водночас зниження дієслів, що виражають розуміння і усвідомлення, скорочення кількості слів у реченні; розробляє експериментальну когнітивно-поведінкову психоедукаційну програму для медперсоналу, спрямовану на зниження емоційної експресивності щодо осіб із хронічними захворюваннями ШКТ та її впливу на якість життя; встановлює негативний вплив COVID-19 як екосистеми на емоційний дистрес осіб із захворюваннями ШКТ; визначає психолінгвістичні маркери ставлення до хвороби і стигми стосовно осіб із хронічними захворюваннями ШКТ, а також сприйнятої критичності осіб із захворюванням ШКТ.

Кількість публікацій, апробація основних положень дисертації є належними і відповідають усім вимогам, які висуваються до докторських дисертацій.

Узагальнення, викладені автором у висновках, свідчать про досягнення мети та вирішення поставлених дослідницьких завдань.

Попри високий науково-теоретичний рівень запропонованого дослідження, його актуальність, наукову новизну і практичну значущість деякі аспекти викликають низку зауважень та додаткових осмислень.

1. На наш погляд, під час формулювання мети дослідження доцільно було б не згадувати про конструювання й впровадження експериментальної когнітивно-поведінкової психоедукаційної програми для медперсоналу щодо зменшення впливу їхньої емоційної експресивності на якість життя осіб із хронічними захворюваннями ШКТ, адже таке розроблення належить до завдань дослідження.

2. Важливою ідеєю запропонованого дослідження є вивчення емоційної експресивності не лише з боку родини, а й медичного персоналу. Це гарно зіставляється з сучасними дослідженнями, особливо під час пандемії, про вплив медпрацівників на якість життя й благополуччя осіб із хронічними захворюваннями у кризові періоди. І авторка приділяє цьому увагу, зокрема у підрозділі 3.3 дисертації. Водночас, на наш погляд, не достатньо вивчено прояв емоційної експресивності з боку медперсоналу, авторка лише вивчає суб'єктивний рівень переживання емоційної експресивності отримувачами медичних послуг, тобто як вони оцінюють ставлення медперсоналу до них. При цьому вивчення емоційної експресивності у самих медпрацівників, на жаль, випадає з дослідження. Це значно звужує визначення особливостей взаємодії у тріаді «пацієнт-родич-медпрацівник», що могло б відіграти важливу роль у розробленні психоедукаційної програми, яку запропонувала авторка.

3. У розділі 6 висвітлюються важливі аспекти ефективної діяльності медпрацівників, зокрема взаємообумовленість морального дистресу та проявів емоційної експресивності відповідно до спеціалізації їхньої фахової діяльності. Для розуміння прояву морального дистресу медпрацівників та його зв'язку з емоційною експресивністю Т. В. Пастрик здійснила однофакторний дисперсійний аналіз у трьох групах медпрацівників: медсестр, які працюють з особами із захворюваннями шлунково-кишкового тракту, медсестр акушерських і реанімаційних відділень. Авторка робить цікавий висновок, що найвищі показники морального дистресу мають медсестри акушерського відділення, далі дещо нижчі показники моральних переживань притаманні медсестрам, які

працюють в проктологічному та гастроентерологічному відділеннях. Найнижчі показники демонструють медсестри реанімаційного відділення (стор. 361). Враховуючи ці відмінності виникає питання, чому психоедукаційна програма, запропонована здобувачкою, не була конкретизована до цих спеціалізацій? На наш погляд, специфікація програми для медперсоналу різного профілю могла б підвищити її ефективність у роботі з моральним дистресом.

4. У роботі широко використані методи математичної статистики, що, звичайно, є добре для підтвердження надійності й вірогідності отриманих результатів. Водночас велика кількість використаних методів не завжди дає змогу їх якісно описати. Зокрема, вважаємо недоцільним визначення значущих відмінностей відповідно до демографічних характеристик прояву різних субшкал сприйнятої емоційної експресивності на стор. 231. На наш погляд, можна було б обмежитися особливостями прояву загального показника сприйнятої емоційної експресивності, адже саме це є предметом дослідження авторки. Це б дало змогу більшою мірою зосередитися на якісній інтерпретації отриманих даних.

5. У роботі є неточності в оформленні, зокрема стилістичні огріхи й русизми, або їх невдалий переклад, наприклад, враховуючи термін «шлунково-кишкові захворювання», краще було б використовувати термін кишківник, а не кишечник. Рис. 1.1. Етапи відбору, скринінгу та включення статей для аналітичного огляду на стор. 41 потребує кращого форматування.

Висловлені міркування не знижують позитивної оцінки результатів дисертації, не стосуються змісту основних положень дослідження і не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів та сформульованих висновків. Робота є новаторською, її вирізняє глибина й ретельність аналізу поряд із структурною чіткістю і прозорістю організації, а також дотримання принципів академічної доброчесності. За результатами перевірки й аналізу матеріалів дисертації ознак академічної недоброчесності, фальсифікації та фабрикації не виявлено. Рукопис дисертації перевірено на наявність **академічного плагіату** за допомогою інформаційної системи “Unicheck” і встановлено, що рукопис

дисертації не має ознак плагіату.

На підставі ретельного аналізу дисертації та наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, вважаю, що за своєю актуальністю, науковою новизною, ступенем обґрунтованості та практичним значенням одержаних результатів дисертація Пастрик Тетяни Володимирівни «Психологічні основи емоційної експресивності членів сім'ї стосовно осіб із хронічними захворюваннями шлунково-кишкового тракту» є самостійним завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам п. 6–9 “Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197 та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальностей 19.00.01 – загальна психологія, історія психології та 19.00.04 – медична психологія.

Офіційний опонент

Доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри практичної психології
Української інженерно-педагогічної
академії

О.Є.Фальова

О.Є. Фальова
О.Є.
Інспектор ВК УІПА
03.10.2023
дата

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'O.Є. Фальова', is written over the right side of the official seals.